

WOMEN
AGAINST
VIOLENCE
EUROPE

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Запобігання та реагування на
ґендерно зумовлене насильство
під час війни та в післявоєнних
умовах

ВИХІДНІ ДАНІ

Видавець: WAVE – Жінки проти насильства в Європі, Bacherplatz 10/6, A-1050 Відень
Інформаційний центр WAVE: понеділок–четвер: 9:00 до 17:00, п'ятниця: 9:00 до 15:00
Телефон: +43-1-548 27 20 **Електронна пошта:** office@wave-network.org **Веб-сайт:** www.wave-network.org
ZVR: 601608559

Автори: Інесса Адільханян, Катерина Гамахарія, Горіца Івіч
Координатор проєкту: Єлена Флоріані
Зображення обкладинки: iStock.com/DrAfter123
Місце та рік видання: Відень, Австрія, 2023

Ця публікація підготовлена за фінансової підтримки ОБСЄ в рамках проєкту WIN. Думки, тлумачення та висновки, висловлені в цій публікації, є особистими поглядами авторів і не обов'язково відображають погляди ОБСЄ, її донорів або держав-учасниць.

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Запобігання та реагування на ґендерно зумовлене насильство під час війни та в післявоєнних умовах

Вступ	4
Огляд і цілі	4
Проект	5
Інструкції щодо проведення	6
Цільова аудиторія та тривалість	6
Посібник фасилітатора	6
Феміністські принципи	10
Проведення навчання з урахуванням травми	11
Онлайн та офлайн формат	13
Вступна сесія до тренінгу	14
Знайомство учасників і фасилітаторів через гру «Криголам», встановлення основних правил і обмін очікуваннями	14
Модуль 1: Вплив війни на жінок і дівчат	17
Вступ	17
Поради фасилітатору	18
Огляд модуля	18
План навчального заняття	19
Модуль 2: Ключові особи, відповідальні за захист жінок і дівчат під час і після війни	24
Вступ	24
Поради фасилітатору	24
Огляд модуля	25
План навчального заняття	25
Модуль 3: Стратегії, які використовують жіночі НУО для запобігання та реагування на ґендерне насильство в конфліктних ситуаціях	28
Вступ	28
Поради фасилітатору	28
Огляд модуля	29
План навчального заняття	29
Модуль 4: Захист	33
Вступ	33
Поради фасилітаторам	33
Огляд модуля	34
План тренінгу	34
Підведення підсумків і закриття сесії	39
Ресурси	41

Вступ

Цей посібник містить основні вказівки та плани уроків для підтримки у проведенні чотирьох навчальних модулів, спрямованих на запобігання ґендерно зумовленому насильству (ҐЗН) і реагування на нього під час війни та в післявоєнних умовах. Цей навчальний посібник базується на Інструментарії «Запобігання та реагування на ґендерно зумовлене насильство під час війни та в післявоєнних умовах: досвід та рекомендації жіночих НУО», який було розроблено WAVE у співпраці з ОБСЄ у 2022 році.¹

Огляд і цілі

Ґендерно зумовлене насильство є одним із найпоширеніших і найстрашніших порушень прав людини у світі. Його масштаби є значними з довгостроковими наслідками. Збройний конфлікт збільшує ризик насильства та підвищує ризики для життя жінок і дівчат. Ґендерно зумовлене насильство (ҐЗН), спричинене конфліктом, набуває багатьох форм, включаючи сексуальне насильство (зґвалтування, сексуальне насильство тощо), домашнє насильство, торгівлю жінками та дівчатами, примусову проституцію, сексуальні домагання та дискримінацію, а також відмову у дотриманні прав. Коли конфлікт закінчується, насильство щодо жінок і дівчат (НЖД) не закінчується. Крім того, суспільство часто приймає та толерує насильство щодо жінок та дівчат через соціальні та культурні погляди та переконання, які йому потурають і зберігають.

Цей навчальний посібник призначений для:

- Допомогти фасилітатору/фасилітаторам у проведенні вступного, спільного та інтерактивного тренінгу щодо ҐЗН, спричиненого збройним конфліктом, і існуючих найкращих практик / стратегій, які застосовуються жіночими організаціями для запобігання та реагування на ҐЗН під час війни та після неї.
- Розвинути можливості тих, хто працює в гуманітарному контексті, або надає спеціалізовані послуги постраждалим від насильства щодо жінок.
- Створити безпечний простір, де учасники могли ділитися своїми думками, ідеями та досвідом конфліктів і насильства, а також дозволити їм використовувати свої навички, знання та досвід, щоб вчитися один у одного та виробляти нові пропозиції та стратегії.

Цей навчальний посібник складається з двох частин:

ЧАСТИНА 1 – Загальна частина: містить загальну та допоміжну інформацію про те, як успішно проводити навчання; поради та підказки фасилітаторам як підготуватися до фактичного проведення тренінгу; пропонує теоретичну та практичну інформацію про те, як феміністичні педагогічні принципи можуть бути використані в процесі навчання, і як скеровувати делікатні розмови і дискусії, застосовуючи принципи навчання з урахуванням травм.

ЧАСТИНА 2 – Основне навчання: містить чотири навчальні модулі та інструкції для фасилітаторів щодо того, як найкраще їх проводити. Кожен модуль супроводжується навчальними цілями, примітками фасилітатора, оглядом модуля та детальним планом тренінгу, включаючи приблизну тривалість проведення кожного модуля, теоретичними примітками, посиланнями на ресурси та інструкціями для роботи в групах.

¹ Інструментарій «Запобігання та реагування на ґендерне насильство під час війни та в післявоєнних умовах: досвід та рекомендації жіночих НУО» доступний п'ятьма мовами (англійською, вірменською, боснійською, грузинською та українською) на сайті WAVE: <https://wave-network.org/toolkit-prevention-response-gbv-war/>

Чотири модулі тісно взаємопов'язані один з одним і в ідеалі повинні проводитися в послідовному порядку.

Модуль 1 розроблений для вивчення впливу збройних конфліктів на жінок і дівчат, включаючи його взаємозв'язок з іншими факторами ризику, такими як вік, інвалідність, ґендерна ідентичність, сексуальна орієнтація та етнічна приналежність. Він також надає інформацію про типові форми ГЗН, а також розуміння того, як ґендерний вплив збройного конфлікту на жінок і дівчат та інші уразливі групи, може дозволити фахівцям/ зацікавленим сторонам враховувати та точно відображати потреби цієї групи населення у своїх програмах чи заходах, вирішуючи їх за допомогою комплексного та ґендерно-чутливого підходу.

Модуль 2 розроблений з метою допомогти учасникам зрозуміти, які ключові державні та недержавні суб'єкти відповідають за захист жінок і дівчат під час і після війни, а також які заходи та політику необхідно вжити для запобігання та ліквідації всіх форм насильства щодо жінок і дівчат у межах системного підходу.

Модуль 3 розроблений, щоб дати змогу учасникам розробити нові стратегії, які можна використовувати для запобігання та реагування на ґендерне насильство в конфліктних ситуаціях. Обмін між учасниками дасть змогу обміркувати, що призведе до нових ідей, а також зміни поглядів і практик.

Модуль 4 покликаний допомогти учасницям зрозуміти важливість правозахисної роботи жіночих НУО в якості ненасильницьких дій під час і після конфлікту. Зміст модуля та практичні приклади покликані показати учасникам, яким чином правозахисна робота може впливати на політику, практику та поведінку осіб, які приймають рішення, та державних установ у контексті прав жінок під час та після конфлікту. Крім того, модуль має на меті надихнути учасників задуматися про власну правозахисну роботу та лобістську діяльність, які часто є частиною повсякденної роботи в організаціях громадянського суспільства.

Проект

У 2022 році WAVE у партнерстві з Програмою ОБСЄ з ґендерних питань /Проектом WIN розпочала новий проект, спрямований на нарощування потенціалу та обмін перспективними практиками між жіночими спеціалізованими службами з надання значної підтримки постраждалим від насильства та організаціям громадянського суспільства у конфліктних та постконфліктних регіонах. На основі досвіду жіночих організацій було розроблено Інструментарій для представлення шкоди і проблем, пов'язаних з конфліктами, а також для документування багатообіцяючих практик з перших рук з конкретними прикладами чотирьох членів WAVE, які є частиною цього проекту, включаючи їхні ініціативи та рекомендації у якості жіночих організацій, які переживають, чи вже пережили війну. Інструментарій «Запобігання ґендерно зумовленому насильству та реагування на нього під час війни та в післявоєнних умовах – Досвід та рекомендації жіночих НУО» доступний п'ятьма мовами: англійською, боснійською, грузинською, вірменською та українською.

У 2023 році на основі Інструментарію було розроблено цей навчальний посібник з метою охоплення більшої кількості жіночих організацій та інших учасників, залучених до підтримки постраждалих від ГЗН. Завдяки цій навчальній програмі, учасники можуть дізнатися про нові стратегії, поділитися своїм досвідом та покращити співпрацю з іншими зацікавленими сторонами, наприклад, через правозахисну діяльність.

Членами WAVE, які беруть участь у проекті, є Кризовий центр сексуального насильства (Єрewan, Вірменія), Жіночий фонд «Сухумі» (Кутаїсі та Тбілісі, Грузія), Фонд Об'єднаних Жінок Баня-Лука (Баня-Лука, Боснія та Герцеговина) та Центр «Жіночі Перспективи» (Львів, Україна).

Інструкції щодо проведення

Цільова аудиторія та тривалість

Для кого розроблений тренінг?

Навчальний посібник розроблено для жіночих неурядових організацій, які займаються наданням спеціальних послуг підтримки для жінок і дівчат, які пережили насильство. Він також може включати інші організації громадянського суспільства або групи людей із широкого кола секторів, які працюють або хотіли б працювати з громадами, які постраждали від переміщення, спричиненого конфліктом, наприклад, громадські групи, волонтери, постачальники психосоціальних послуг, медичні служби, працівники поліції/служб безпеки та місцевих органів влади.

Навчальний посібник можна найпродуктивніше застосовувати в групі з 8 до максимум 15 осіб для онлайн-навчання та максимум 12 для офлайн-навчання. Менші групи дозволяють детальніше обговорювати та практикувати зміст.

Тривалість

Навчальний посібник розроблений для 1-2-денного курсу навчання. Розклад може бути змінений залежно від реальних потреб слухачів.

Посібник складається з чотирьох навчальних модулів, розрахованих на 60-130 хвилин, включаючи 15-20-хвилинну перерву. Фасилітатор може коригувати довжину модулів, пропускаючи деякі вправи або додаючи інші власні. Зазначений час для кожного заходу є лише орієнтовним, фасилітатор може приділяти більше або менше часу для кожного заходу залежно від конкретних цілей тренінгу, цільової групи, місця тренінгу (онлайн/офлайн) та доступний час. На це значною мірою впливатимуть наявні фінансові та матеріальні ресурси. Зразок огляду модуля з часовими рамками також представлений у кожному модулі як відправна точка для планування навчального сеансу.

Посібник фасилітатора

Роль фасилітатора полягає в тому, щоб зробити процес легким: слово «facilitate» походить від французького слова «facile», що означає «легкий». Фасилітувати (сприяти) означає «полегшити процес», надати можливість учасникам тренінгу легко рухатися через процес обговорення, відкриття та навчання. Фасилітація включає представлення теми, управління дискусіями та заходами, а також постановки питань з метою заохочення до роздумів і розуміння серед учасників. Роль фасилітаторів полягає в тому, щоб допомогти учасникам тренінгів чи семінарів генерувати нові ідеї, придумувати запитання та робити висновки, а не давати готові відповіді.

А. Що необхідно враховувати під час проведення навчання

Кваліфікація/навички фасилітатора(-ів):

- **Експертиза у цій сфері** – фасилітатор повинен бути чутливим до ґендерних питань та питань конфліктів, а також мати знання та досвід у роботі з запобігання ГЗН та реагування на нього, впровадження ґендерної рівності та роботи з громадами, які постраждали від війни/конфліктів. Фасилітатор також має бути обізнаним щодо конкретної ситуації з ГЗН у місцевості, де проводиться тренінг. Без достатніх знань або досвіду в цих сферах може бути важко відповісти на питання учасників щодо чутливих і часто складних тем.

- **Розгляньте можливість залучення додаткового фасилітатора** – кількість фасилітаторів залежить від тривалості та формату тренінгу. Рекомендується розглянути можливість залучення додаткового фасилітатора, який допоможе під час роботи в групах та обговореннях. Під час онлайн-тренінгів додатковий фасилітатор може допомогти читати та реагувати на коментарі, запитання чи будь-які інші запити, поставлені учасниками чату, а також може допомогти з організацією сеансів, вибором учасників групи, тощо. Рекомендується, щоб фасилітатори зустрічалися в кінці кожного тренінгу, щоб переглянути та вносити корективи в процес.

- **Відповідні знання та навички** – фасилітатор повинен розуміти феміністичні педагогічні принципи та їх застосування під час тренінгів. Фасилітатор також повинен бути ознайомленим із підходами, які враховують травматичний досвід і розуміти, що кожен учасник може мати власну історію та життєвий досвід, які впливають на те, як вони сприймають, розглядають і опрацьовують певні теми. Учасники могли зіштовхнутися або продовжують отримувати травматичний досвід, чи потерпати від насильства, пов'язаним з конфліктом. Деяким учасникам може бути незручно, або вони не бажають ділитися особистою інформацією, чи слухати дискусії про насильство та конфлікти. Учасникам слід повідомити заздалегідь, що у випадку, якщо розмова їх засмучує, вони можуть про це повідомити.

- **Культурна чутливість** – фасилітатор повинен пам'ятати, що в деяких консервативних середовищах наявність змішаних груп, або обговорення конкретних ґендерних проблем може бути делікатним. Важливо продумати, як зробити заходи культурно прийнятними і доречними, щоб нікого не образити.

- **Прийнятна та зрозуміла лексика** – важливо заздалегідь обговорити з учасниками термінологію і лексику, яка використовується під час тренінгу, особливо якщо учасники перебувають у змішаній групі, і походять з місцевостей, де є/були конфлікти. Дуже важливо уникати будь-якої роздільної термінології. Перед тренінгом фасилітатори повинні домовитися з учасниками щодо термінології, яка стосується ґендеру, конфлікту, насильства та миру, щоб ці терміни були прийнятними для всіх учасників.

- **Зрозумілі аббревіатури** – фасилітатори повинні уникати використання аббревіатур/акронімів, перш ніж чітко пояснити їх аудиторії. Бажано написати список часто вживаних аббревіатур на фліп-чарті та вивісити їх на стіні/дошці, щоб учасники могли їх легко побачити та зрозуміти.

- **Адаптація модулів до контексту** – фасилітатори повинні взяти до уваги, що цей посібник є дуже загальним. Тому дуже доцільно адаптувати модулі до контексту. Наприклад, розгляд ситуації, в якій проводиться навчання, може вплинути на зміст модулів: війна, затяжний конфлікт, довготривала постконфліктна ситуація чи інші умови. Важливо адаптувати фокус до конкретної ситуації в країні або включити запитання, пов'язані з конкретним контекстом.

- **Адаптація модулів на основі досвіду учасників** – важливо, щоб фасилітатори визнавали різноманітний досвід учасників. Цей навчальний модуль розроблено як загальний посібник, тому фасилітаторам пропонується адаптувати зміст відповідно до рівня досвіду учасників. Деякі модулі можуть бути пропущені, якщо учасники мають глибокі знання в цих областях. Врахування досвіду учасників забезпечує індивідуальний та ефективний досвід навчання. Якщо група складається з різних рівнів знань, доцільно охопити ті частини модуля, які можуть бути знайомі деяким учасникам. Цей стратегічний підхід заохочує обмін цінним досвідом, покращує процес навчання та сприяє взаємному зміцненню між учасниками. Визнаючи та використовуючи колективні знання всередині групи, фасилітатори можуть створити динамічний та збагачувальний досвід навчання для всіх учасників.

- **Неупередженість і не перетягування ковдри на себе** – у випадку, якщо фасилітатори мають певні захоплення та переконання щодо певної теми, їм може бути важко не домінувати в обговоренні. Важливо, щоб вони лише сприяли процесові навчання, а знання та навчання генерувалися самими учасниками. Фасилітатори повинні бути максимально неупередженими. У випадку, якщо ви хочете поділитися ідеєю, чи власним досвідом, повідомте групу, що ви змінюєте роль фасилітатора на роль звичайної особи, а потім поверніться до своєї ролі фасилітатора. Знайдіть час, щоб обдумати тренінг після того як його проведете.

В. Підготовка до тренінгових заходів

Знайте свою аудиторію – щоб навчальна програма відповідала потребам та інтересам учасників, важливо знати аудиторію, характер їхньої роботи та знання ГЗН. Фасилітатори можуть заздалегідь отримати інформацію про попередній досвід осіб, їхні очікування від тренінгу, та основні проблеми, пов'язані з ГЗН, з якими вони стикаються під час роботи. Для цього перед тренінгом можна поставити набір запитань через онлайн-платформи за допомогою різних форм та інструментів (таких як Google Forms, SurveyMonkey, тощо). Нижче наведено запропоновані питання, які можна включити у форми:

A) Що вас цікавить у цьому тренінгу/темі?

B) Чи є у вас досвід роботи або волонтерства з жінками та дівчатами, які пережили ґендерне насильство під час війни чи в післявоєнних умовах?

C) Чи відчували ви на собі наслідки війни? Якщо так, і якщо вам комфортно, будь ласка, коротко опишіть свій досвід. Ви можете пропустити це запитання, якщо вам важко на нього відповісти.

Під час тренінгу фасилітатори завжди повинні враховувати, чи може досвід учасників спричинити емоційні проблеми чи травми, з якими потім слід поводитись особливо обережно. Чи існують культурні чи релігійні табу серед аудиторії, які можуть стати перешкодою для навчання або обміну інформацією.

Місце та час проведення тренінгу – Вибір правильного місця проведення тренінгу допоможе гарантувати успішне навчання для учасників. Найкраще проводити навчання за межами офісу, оскільки таким чином можна виключити фактори відволікання, які пов'язані з роботою. **Розташування** – місце проведення має бути легкодоступним для учасників. **Час** – пам'ятайте про ґендерні ролі та обов'язки, які можуть обмежувати присутність та активну участь. Ще раз перевірте учасників, які мають обов'язки з догляду. **Розташування кімнати** – тренінгова кімната повинна мати достатньо місця, щоб дозволити всій групі працювати разом, бажано сидячи таким чином, щоб полегшити взаємодію. Бажано, щоб учасники сиділи півколом або у формі підкови, за столами, обличчям один до одного. Кімната також повинна дозволити учасникам розділятися та працювати в малих групах. Деякі вправи потребують столів. **Акустика та освітлення**, безумовно, важливі. **Зручності** – учасники навчатимуться краще в середовищі, де є всі необхідні зручності, такі як столи, стільці, простір на стіні для підвішування фліп-чартів і ключові навчальні технології, включаючи Wi-Fi, комп'ютер і цифрові проекційні системи.

Підготуйте необхідні матеріали – фасилітатори повинні надати наступні матеріали для кожного тренінгу:

- Блокноти та ручки для кожного учасника.
- Папір для фліп-чарту, фліп-чарт або білі дошки.
- Різнокольорові маркери.
- Ноутбук і проектор. Розгляньте альтернативні формати презентації, якщо ви перебуваєте в місці з ненадійним електропостачанням (наприклад, вам може знадобитися скопіювати деякі слайди презентації на фліп-чарти).

- Різнокольорові клейкі папірці, або клейкі листівки/картки.
- Клейка стрічка, шпильки, тощо для закріплення фліп-чартів на стіні чи дошці.
- Персональні бейджі (бажано).
- Копії аркушів завдань і роздаткових матеріалів для всіх учасників.
- Порядок денний тренінгу, або окремі копії для учасників, або написані на фліп-чарті.

Створіть сприятливе середовище для навчання – відповідно до принципів навчання дорослих, для кращого залучення учасників до навчального процесу, рекомендується збалансувати теорію та практику, та запропонувати поєднання різних методів проведення навчання: від традиційних лекцій та презентацій в PowerPoint, до більш інтерактивних та залучених методів, таких як робота в малих групах, мозковий штурм, рольові ігри, навчальні ігри, індивідуальна рефлексія, тощо. Поєднання різних методів навчання під час тренінгу дозволяє нам задовольнити різноманітні навчальні потреби та стилі учасників. Фасилітатори також можуть відігравати важливу роль, моделюючи поведінку, яка створює відкрите середовище навчання з більшою активністю. Наприклад, для цього дуже ефективним може бути обмін особистими історіями та отриманими уроками.

Створіть безпечне середовище – забезпечення безпечного та комфортного середовища має важливе значення для процесу навчання. Фасилітатори повинні працювати з учасниками, щоб забезпечити конфіденційність, легкий обмін інформацією, незагрозливе середовище та гарну взаємодію між учасниками. Перед початком тренінгу важливо домовитися про комунікацію та спосіб обміну інформацією під час та після тренінгу, особливо щодо соціальних мереж, фотографій та особистої інформації. Важливо заздалегідь домовитися з учасниками про те, що будуть робитися нотатки, а дані використовуватимуться лише з узгодженою метою, а коментарі не приписуватимуться конкретній особі (правило Chatham House).

Поясніть основні правила – розробка основних правил з учасниками тренінгу є важливою. Основні правила можуть допомогти створити належні умови, за яких учасники зможуть безпечно працювати та навчатися. Це також зміцнює стосунки між фасилітатором і групою, а також членів групи один з одним. Відповідні основні правила можуть частково залежати від віку, регіону та інших контекстуальних факторів. Основними правилами можуть бути, наприклад, такі: вимикати мобільні телефони, дотримуватись конфіденційності, поважати думки інших учасників, уникати використання ідентифікаційної інформації про тих, хто вижив, не записувати чи фотографувати без дозволу, тощо.

Дайте достатньо часу для роздумів – під час планування тренінгу фасилітатору слід пам'ятати, що частина наданої інформації може бути новою для аудиторії, тому інформація має бути простою. Також потрібен час, щоб подолати глибоко вкорінені переконання та погляди учасників, тому важливо присвятити учасникам час для саморефлексії та детального обговорення тем.

Поважайте різні точки зору – фасилітатори повинні переконатися, що всі учасники відчувають, що їх чують і поважають (повага до права інших людей на власну думку має бути включена до основних правил будь-якого тренінгу).

Обов'язково закладіть час для зворотного зв'язку – важливо дати учасникам можливість розповісти на якому етапі навчання вони перебувають і що для них все ще є складним. Решта 10-15 хвилин кожного тренувального дня рекомендується приділяти підведенню підсумків. Покажіть підсумковий слайд і попросіть учасників подумати про те, чого вони навчилися, і те, що вони б застосували після курсу навчання.

Феміністські принципи

Феміністський підхід до освіти

Феміністський підхід і принципи є основою феміністської педагогіки, яка кидає виклик маскулінінним наративам про освіту та руйнує ієрархічні владні відносини між викладачами та студентами. Мета феміністської педагогіки полягає в тому, щоб змінити патріархальні системи та гноблення, викликати в учня бажання та мотивацію діяти та вносити зміни через активізм. Феміністська педагогіка відрізняється від традиційного способу викладання, оскільки вона закликає до дії, а процес викладання та навчання виходить за межі класу. Крім того, учням пропонується застосовувати критичне мислення та трансформувати існуючі патріархальні структури. Незважаючи на те, що існує широкий спектр способів бути феміністкою та займатися феміністською наукою, існують деякі універсальні принципи, які неодноразово обговорювалися багатьма вченими-феміністами в літературі протягом останніх десятиліть.

Феміністські принципи, які слід враховувати під час проведення тренінгу:

Феміністські принципи можна застосовувати не лише у формальних освітніх структурах, а й у неформальних тренінгах.

- **Розгляд питання динаміки влади** – визнання динаміки влади, обговорення міжсекційної нерівності, прагнення до її подолання та використання відкритого діалогу як основного стилю спілкування в тренінговій кімнаті створює середовище, в якому учасники відчують бажання ставити під сумнів і трансформувати репресивні відносини з владою. У такому середовищі фасилітатор також відіграє роль учня та цінує внесок інших учасників.
- **Заохочення до критичного мислення** – постановка критичних питань, опір «легким відповідям» на складні питання та початок структурованої дискусії шляхом критичного аналізу суспільних норм, ґендерних ролей і культурних очікувань дають учасникам простір для сумнівів у вже існуючих ґендерних дискурсах. Також відкривається новий простір для саморефлексії та розуміння власних упереджень.
- **Розробка інклюзивних і різноманітних навчальних програм** - розробка навчальних програм, які є інклюзивними та різноманітними за представленням доповідачів, фасилітаторів та тематичних досліджень. Зміст таких тренінгів повинен відображати різний досвід і точки зору.
- **Подолання ґендерних стереотипів** – обговорення і розвіювання шкідливих ґендерних стереотипів, які можуть вплинути на сприйняття та поведінку учасників.
- **Надання гнучких форматів навчання** – забезпечення проведення навчання у форматах, які враховують різноманітні стилі навчання та потреби (включно з потребами людей з обмеженими можливостями), варіанти онлайн-навчання для учасників із віддалених районів, заняття в малих групах для глибшого обговорення та практичних занять. Цей принцип забезпечує врахування різноманітних потреб різних учасників під час розробки та проведення тренінгу.
- **Заохочення до лідерства та представництва** – заохочення жінок та осіб з маргіналізованих ґендерних груп взяти на себе лідерські ролі в навчальних програмах та підтримка їх представництва в різних сферах. У результаті учасники можуть мобілізуватися, вирішити рухатися до соціальних перетворень і внести зміни в напрямку соціальної справедливості.
- **Інтеграція ґендерного аналізу** – інтеграція ґендерного аналізу в зміст навчання та обговорення, а саме, як ґендерні норми та динаміка влади впливають на різні аспекти життя.

Проведення навчання з урахуванням травми

Що таке травма?

Слово **травма** походить від грецького **trauma** (**траўма**), що означає рана.² На ранніх стадіях його використовували в медицині для опису рани фізичного характеру, пізніше його використовували в психіатричній літературі, переважно Фрейдом, як рану психологічного характеру, яка впливає на психіку.³

Сьогодні загально визнано, що травма – це будь-яка тривожна подія чи досвід, який, якщо його не опрацювати, впливає на здатність людини справлятися з проблемами та функціонувати, може завдати емоційної, фізичної та психологічної шкоди.

«Травма – це набагато більше, ніж історія, яка сталася давним давно»⁴

– Бессель ван дер Колк

Травма – це не просто подія чи історія, що сталася в минулому, це також яскравий спогад, відбиток, залишений в умі та тілі людини, який може активуватися в теперішній момент через тригери, часто у формі спогадів такі як запахи, фрагменти образів, звуків і навіть фізичних відчуттів. Ці спогади можуть не мати зв'язку з теперішнім моментом і часто базуються на страху та паніці, що походять з минулого. Тим не менш, спогади про минулі події настільки яскраві, що вони часто провокують надзвичайно нерегульовані емоційні та/або фізичні реакції в даний момент.⁵

А. Феміністський підхід до травми

У суспільстві з низьким рівнем ресурсів, де соціальні тканини підірвані або зруйновані, наприклад, через війну чи конфлікт, є менше можливостей для швидшого відновлення після травматичних подій.⁶

Важливо пам'ятати, що травма – це не лише індивідуальний досвід, а й соціально-політична концепція, яка має системні причини та наслідки. Одним із прикладів системних причин травми є ГЗН у конфлікті, який неможливо контролювати на індивідуальному рівні. Прикладом системного впливу травми є трансгенераційний вплив, який вона залишає після конфлікту чи війни, з яким надзвичайно важко працювати без системних змін і втручань.

В. Чутливий підхід

Кожен учасник заходить до тренінгової кімнати зі своєю історією. Іноді їхня історія може включати досвід травматичних подій, особливо якщо навчання організовано для людей, які працюють і живуть у тривалих, теперішніх або минулих конфліктних чи військових ситуаціях.

2 Колайтіс Г., Олфф М. (2017), Психотравматологія в Греції, Європейський журнал психотравматології, 8: параграф 4. Станом на 31 липня 2023 р <https://doi.org/10.1080/20008198.2017.1351757>.

3 Карут К. (1996). Незатребуваний досвід: травма, розповідь та історія. Видавництво університету Джонса Хопкінса.

4 Ван дер Колк, Б. (2014). Тіло веде рахунок: мозок, розум і тіло у лікуванні травми, с. 221. Вікінг.

5 Там же.

6 Medica Mondiale Глосарій: Психологічна травма; STA - підхід, чутливий до стресу та травми. www.medicamondiale.org. <https://medicamondiale.org/en/>. Станом на 31 липня, 2023.

Основні кроки, яких слід виконати для проведення тренінгу з урахуванням травми:

- **Надайте пріоритет безпеці** – коли люди переживають травму, навчання стоїть на другому місці після відчуття безпеки. Поки травма руйнує соціальні системи догляду та захисту, важливо створити безпечний простір у тренінговій кімнаті, де відновлюється почуття довіри та впевненості в собі та інших. Фасилітатори заздалегідь інформують учасників про наявні ресурси, якщо вони потребують підтримки, у випадку виникнення тригерів під час тренінгу. З іншого боку, фасилітатори повинні бути реалістичними щодо доступної підтримки та своїх власних меж як фасилітатора. Важливо повідомити учасникам, що ви не є психотерапевтом, і що ваші функції під час тренінгу обмежені.

- **Заохочуйте вибір і автономію** – травма позбавляє людину сили та приносить безпорадність, особливо якщо вона триває довше, ніж одноразовий інцидент. Якщо дозволити учасникам тренінгу мати певний контроль над навчальними сесіями, це допоможе їм відчувати себе більш автономними. Існує багато способів, як це зробити: наприклад, запросити волонтерами на тренінгу випадкових учасників, особливо тих, які пропрацьовують свої травми. Інший спосіб полягає в тому, щоб дозволити учасникам вибирати різні види вправ або заняття під час тренінгу, або самим запропонувати види діяльності. Зрештою, дозволити їм відмовитися від деяких заходів, якщо вони не бажають в них брати участь.

- **Розуміти поширеність і вплив травми** – як згадувалося раніше, травма є не лише індивідуальним, а й системним досвідом. Перед проведенням тренінгу фасилітатори повинні знати більше про контекст та історію трансгенераційної травми суспільства чи країни, де проходить тренінг. Крім того, усвідомлення того, як травма може проявлятися в окремих людей різними способами, допоможе вам як фасилітатору дізнатися, визнати та поважати минулий досвід ваших учасників.

- **Співпрацюйте з учасниками тренінгу** – коли люди переживають травму, навчання стає на другий план після стосунків. Під час проведення навчання ви повинні визнати, що кожен може зробити цінний внесок, визнати та озвучити внесок кожного учасника в процес навчання.

- **Застосовуйте міжсекційний підхід, що враховує ґендерні аспекти** – як фасилітатор, ви повинні усвідомлювати, що травма має культурні, ґендерні та соціальні аспекти. Один і той самий інцидент можна переживати по-різному не лише через індивідуальні особливості, але й через такі змінні, як стать, вік, статус і культурне походження.

- **Заохочуйте формування навичок** – під час проведення тренінгу поділіться з учасниками інструментами боротьби зі стресом і порушенням регуляції. Це допоможе учасникам тренінгу відчувати себе більш емоційно підготовленими як до навчального процесу, так і до повсякденного життя.

Онлайн та офлайн формат

Цей тренінг в першу чергу призначений для проведення офлайн. Однак, фасилітатори не повинні відчувати себе обмеженими і можуть використовувати його і в онлайн форматі. З цією метою посібник містить методи онлайн-проведення навчання.

Офлайн

Для офлайн-тренінгу важливо враховувати, що він розрахований максимум на 8-12 учасників. Ця кількість є оптимальною для проведення тренінгу, де увага фасилітатора порівну розподілена між усіма учасниками, і кожен з учасників відчуває себе почутим, побаченим і зрозумілим. Крім того, у менших групах учасники мають більше шансів використати час для роздумів та змістовних дискусій. Коли є один фасилітатор замість двох (що можливо в умовах обмежених ресурсів), може бути складно та енерговитратно провести тренінг для більше ніж 12 учасників. В результаті це може негативно вплинути на якість навчання. Щоб дізнатися більше про офлайн-навчання, перегляньте поради/пропозиції в посібнику фасилітатора на початку цього розділу.

Онлайн

Онлайн тренінг розрахований максимум на 15 учасників.

Добре відомою платформою для проведення онлайн-навчання є Zoom, але можна використовувати й інші платформи, такі як Google Meets. Якій би платформі фасилітатори не віддали перевагу, важливо ознайомитися з обраною перед тим, як почати її використання з учасниками. Перед початком основного тренінгу рекомендується пройти два-три тестування, щоб отримати навички користування функціями сеансів, спільного використання екрана, використання чату одночасно під час проведення тренінгу або використання функції перекладу (якщо будуть перекладачі). Оскільки рекомендована кількість онлайн-учасників для цього тренінгу не перевищує 15, безкоштовна версія Zoom може бути достатнім варіантом.

Також дуже важливо враховувати ризики та питання безпеки, пов'язані з проведенням онлайн-навчання на таку делікатну тему. Фасилітатор повинен запитати кожного учасника, чи відчувається він у безпеці з обраною онлайн-платформою, особливо коли мова йде про обговорення делікатних тем і проблем, пов'язаних із ГЗН до, під час або після війни чи конфліктних ситуацій. Проблеми з безпекою та ризики існують як під час проведення навчання в режимі онлайн, так і в режимі офлайн, але під час онлайн-навчання певні ризики можуть зберігатися ще більше, наприклад, розкриття особистостей та ідей, які можуть стати мішенню в Інтернеті з боку певних груп або окремих осіб, які можуть мати доступ до онлайн-ресурсів тренінгу. Фасилітатор має усвідомлювати ці ризики. Якщо хтось із учасників, як і раніше, відчувається небезпечно при використанні онлайн-платформ, йому необхідно надати можливість висловити свої побоювання і навіть відмовитися від будь-якого сеансу під час процесу, якщо побоювання становлять серйозну загрозу їхній безпеці.

Вступна сесія до тренінгу

Знайомство учасників і фасилітаторів через гру «Криголам», встановлення основних правил і обмін очікуваннями

Ця частина була розроблена, щоб допомогти фасилітаторам успішно розпочати навчальні сесії та зламати лід між учасниками тренінгу.

- Для успішного початку тренінгу важливо зробити незабутнє відкриття для учасників. З цією метою фасилітатори надають слово учасникам, щоб познайомитися один з одним і фасилітаторами у веселій та ігровій формі. Крім того, учасникам пропонується поміркувати про необхідні основні правила, або домовитися про поведінку та ставлення під час тренінгу, а також поділитися своїми очікуваннями щодо змісту та процесу.
- Важливо пам'ятати, що в кожній тренінговій кімнаті будуть учасники з різними стилями навчання, і будуть ігри, що розбивають лід, які є більш бажаними або легкими до виконання для однієї групи, а не для іншої. Таким чином, важливо спостерігати за стилями навчання учасників тренінгу та вибирати ігри та вправи відповідно.
- Дотримуючись феміністичних принципів проведення тренінгу, життєво важливо зруйнувати ієрархічні владні відносини від самого початку тренінгу. Роль фасилітатора – створити в кімнаті атмосферу, в якій учасники почуватимуться рівними.

Приклади вітання та гри в криголам (10 хвилин)

Фасилітатори відповідають за привітання учасників, їх представлення (можуть бути лише імена, посади чи статуси, місця роботи чи організації не обов'язково згадувати), а також нагадування всім про загальну мету та тему тренінгу.

Приклади гри в криголам:

1. «Дві правди і брехня»

Попросіть учасників подумати та поділитися з групою двома правдивими твердженнями про себе та одним хибним. Потім решта групи спробує вгадати, яке твердження є неправдою. Наведіть приклад, почавши себе і поділіться двома правдивими та одним хибним твердженням про себе. Приклад криголама наведено нижче. Не соромтеся вибирати правдиві твердження про себе.

Фасилітатор: «Добре, ось мої твердження: а) я побував у вісімнадцяти різних країнах, б) у мене є дві кішки і в) я бачив північне сяйво.»

Учасники починають відгадувати яке твердження є неправдою.

Фасилітатор каже, яке твердження є брехнею: «Брехнею є твердження в) Я бачив північне сяйво. Я б цього хотів, але у мене ніколи раніше не було можливості».

Учасники по черзі діляться своїми двома правдами та брехнею, і група продовжує вгадувати, яке твердження є брехнею.

2. «Людське бінго»

Запропонуйте учасникам зіграти в гру «Людське бінго». Роздайте їм картки бінго з різними твердженнями. Заздалегідь підготуйте та роздрукуйте стільки карток, скільки буде учасників. Повідомте учасникам, що їхнє завдання – знайти в кімнаті когось, хто відповідає всім твердженням. Коли вони знайдуть когось, хто відповідає всім твердженням, попросіть їх підписати відповідний квадрат під картою. Мета – якомога швидше заповнити картку бінго.

Приклад картки «Людське бінго» з прикладами тверджень:

Твердження	P1	P2	P3	P4	P5	P6
1. Побував у понад трьох країнах.						
2. Володіє більш ніж однією мовою.						
3. Має домашнього улюбленця.						
4. Полюбляє піші прогулянки або активний відпочинок на природі, як-от їзда на велосипеді, серфінг, кемпінг тощо.						
5. Прочитав книгу за останній місяць.						
6. Має улюблену кухню.						
7. Може плавати.						
8. Може жонглювати трьома предметами одночасно.						
9. Любить готувати або випікати.						
10. Піднявся на вершину гори.						
Ім'я або підпис учасника, який відповідає всім твердженням						

Попросіть учасників знайти людей, які відповідають твердженням. Мета – дати учасникам краще пізнати один одного. Подякуйте учасникам наприкінці гри, після того, коли всі учасники матимуть можливість поспілкуватися та поговорити.

3. «Що в імені?»

Перед початком тренінгу запропонуйте учасникам по черзі розповісти трохи про свої імена, коротко розповівши історію або факт про те, як було обрано їхнє ім'я або яке його значення. Розпочніть криголам з власного прикладу та поділіться історією чи фактом про своє ім'я.

4. «Поділіться значущим об'єктом»

Запропонуйте учасникам розпочати знайомство з розповіді про якийсь об'єкт, який вони мають із собою, який має для них значення. Це може бути фотографія, сувенір, брелок, ювелірна прикраса або щось інше. Попросіть учасників показати об'єкт групі та пояснити, чому він для них важливий. Почніть вправу з власного прикладу, та поділіться/покажіть об'єкт, який має для вас значення, та який ви маєте з собою під час тренінгу.

5. «Моє ім'я і суперсила»

Перед тренінгом запропонуйте учасникам розбити лід за допомогою цікавої гри. Попросіть учасників по черзі представитися, назвати своє ім'я, а потім поділитися «суперсилою», яку б вони хотіли мати. Це може бути щось на зразок здатності літати, говорити будь-якою іноземною мовою, читати думки або навіть подорожувати в часі, щоб зустрітися з людьми з минулого чи майбутнього.

Мета кожної вищезгаданої гри — допомогти створити невимушену та привабливу атмосферу, а також дозволити учасникам спілкуватися на особистому рівні. Це задає позитивний тон тренінгу. Не забувайте адаптувати будь-яку обрану вправу відповідно до розміру вашої групи та вподобань ваших учасників.

Наприкінці вправи подякуйте всім за участь та перейдіть до наступних кроків: 1) встановлення основних правил тренінгу, 2) обмін очікуваннями та 3) особиста підготовка в якості фасилітатора та підготовка необхідних матеріалів.

Встановлення основних правил (5 хвилин)

Після гри «Криголам» нагадайте учасникам про важливість наявності та дотримання певних правил під час тренінгу. Запропонуйте учасникам самим встановити правила. Не забувайте включити до списку правил конфіденційності, шанобливого та ненасильницького спілкування та вчасного приходу на заняття, якщо будь-яке з них пропускають учасники.

Обмін очікуваннями (5 хвилин)

Запропонуйте учасникам записати свої очікування щодо тренінгу на клейких нотатках і прикріпити їх до дошки або стіни. Нагадайте їм, що наприкінці тренінгу учасники переглянуть власні очікування, закріплені на стіні, і перевірять, чи вони виправдалися.

Підготовка фасилітатора та необхідних матеріалів

На початку тренінгу фасилітатори повинні надати учасникам кольорові наліпки, шпильки, фломастери, олівці, фліп-чарт або дошку з маркерами.

Модуль 1: Вплив війни на жінок і дівчат

Вступ

Перший навчальний модуль призначений для вивчення та дослідження впливу збройних конфліктів на жінок і дівчат, у тому числі його пересікання з іншими факторами ризику, такими як вік, інвалідність, гендерна ідентичність, сексуальна орієнтація та етнічна приналежність, де схильність до насильства та рівень вразливості може бути ще більшою. Тут також міститься інформація про типові форми ГЗН під час війни та після неї. Розуміння гендерного впливу збройних конфліктів на жінок, дівчат та інші вразливі групи може дозволити професіоналам/зацікавленим сторонам враховувати та точно відобразити потреби людей, які постраждали від конфлікту, у своїх програмах або втручаннях, вирішуючи їх за допомогою комплексного та гендерно-чутливого підходу.

Мета навчання

- Поглибити розуміння учасниками прямого та непрямого впливу збройних/насильницьких конфліктів на жінок і дівчат.
- Поглибити знання учасників про типові форми ГЗН на різних етапах збройного конфлікту.
- Навчити учасників визначити вразливі групи під час збройного конфлікту.
- Поглибити знання та розуміння учасників про те, як збройний конфлікт може вплинути на жінок і дівчат, і як він перетинається з іншими факторами ризику, такими як вік, інвалідність, гендерна ідентичність, сексуальна орієнтація, етнічна приналежність тощо.
- Створити безпечний простір для учасників, де вони зможуть поділитися своїм досвідом конфліктів і насильства, а також створити форум, де вони зможуть навчитися цьому досвіду.

Матеріали

- Підготувати презентацію в PowerPoint (на розсуд фасилітатора).
- Дошка/фліп-чарт для приклеювання або прикріплення карток.
- Кольорові фломастери, олівці, ручки, нотатки, шпильки.
- Друковані/електронні версії роздаткових матеріалів.
- Для онлайн-тренінгу фасилітатору необхідно попередньо підготувати секції в кімнаті та розподілити учасників на певні групи; розгляньте онлайн-інструменти для мозкового штурму (наприклад, IdeaFlip, IdeaBoardz, Jamboard або інші програми).

Поради фасилітатору

- Цей модуль базується на розділі 4 Інструментарію: «Вплив війни на жінок та дівчат: Наслідки війни для жінок і дівчат та перехресні виміри насильства щодо жінок; типові форми ґендерного насильства під час та після війни». Було б корисно прочитати цей розділ перед фасилітацією цього заняття, оскільки він надає додаткові відомості та приклади того, як ґендер впливає на досвід збройного конфлікту.

- Обговорення різних форм ґЗН може бути емоційним і надто особистим, оскільки дуже багато людей, особливо з конфліктних місцевостей, особисто зазнали сексуального/ґендерного насильства або є близькими з людьми, які це пережили. Якщо хтось стає дуже засмученим, фасилітатори повинні мати план, як впоратися з цим – наприклад, зробити перерву, запропонувати учаснику вийти з кімнати, щоб зробити перерву, або утриматися від питань або спонукання їх до участі в обговоренні.

- Фасилітатор повинен пам'ятати, що в деяких консервативних середовищах обговорення конкретних ґендерних питань може бути делікатним. Подумайте про те, як ви можете подавати теми та проводити вправи, які є культурно прийнятними та відповідними, щоб не створювати відмов.

- Бажано підготувати роздаткові матеріали з наступною інформацією: визначення фаз війни в контексті та методології інструментарію; пояснення різних форм ґендерного насильства; перелік типових форм ґЗН під час збройного конфлікту; вплив збройних конфліктів на інші вразливі групи суспільства, такі як діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю тощо (з посиланням на конкретні сторінки Інструментарію). Також важливо підготувати та розповсюдити письмові інструкції для групової роботи (друковану або електронну версію, якщо тренінг проводиться онлайн).

Огляд модуля

Огляд		
ЧАС	ЗМІСТ	ЗАГАЛЬНА ТРИВАЛІСТЬ: 125 ХВИЛИН
	1] Ознайомлення учасників із навчальними цілями та обґрунтуванням заняття	5 хвилин
	2] Короткий огляд прямого та опосередкованого впливу конфліктів на жінок та дівчат - мозковий штурм	15 хвилин
	3] Вивчення типових форм ґендерно зумовленого насильства на різних етапах конфлікту – теорія	15 хвилин
	4] Дискусія в малих групах	25 хвилин
	5] Зворотній зв'язок з груповою роботою	15 хвилин
	6] Виявлення різних уразливих груп під час збройного конфлікту та вивчення конкретних наслідків війни для їхнього життя	10 хвилин
	7] Обговорення та міркування в малих групах	30 хвилин
	8] Підведення підсумків сесії	10 хвилин

План навчального заняття

1] Ознайомлення з навчальними цілями та обґрунтуванням заняття (5 хвилин)

- Фасилітатор коротко інформує учасників тренінгу про навчальні цілі заняття.
- Фасилітатор повідомляє аудиторії, що метою цього заняття є зрозуміти різний вплив війни на жінок, дівчат та інші вразливі групи суспільства, і пояснює, що існує різниця між прямим і непрямим впливом збройного конфлікту населення, яке від нього постраждало. У минулому ґендерний вплив конфлікту переважно зосереджувався на сексуальному та ґендерно зумовленому насильстві, однак важливо враховувати інші ґендерні питання і фактори ризику, щоб краще документувати ґендерні наслідки війни та ефективно розробляти політику та стратегію реагування.

2] Прямий і опосередкований вплив збройного конфлікту – стимулювати дискусію через мозковий штурм (15 хвилин)

Для офлайн тренінгу

- Намалюйте дві колонки на фліп-чарті: одна колонка для прямого та одна для непрямого впливу збройного конфлікту.
- Попросіть учасників навести приклади обох типів впливу та пояснити чому вони вважають важливим розглядати/аналізувати обидва. Якщо вам потрібно активізувати обговорення, поділіться кількома прикладами з учасниками.

ПРИКЛАДИ ПРЯМОГО ВПЛИВУ ВІЙНИ	ПРИКЛАДИ НЕПРЯМОГО ВПЛИВУ ВІЙНИ
Вбивства, поранення, зростання сексуального та ґендерного насильства, розлучення сімей, хвороби, переміщення, міграція, вдовство, втра- та майна та доходу тощо.	Довгострокові наслідки, які спричиняють соці- альну, емоційну та психологічну шкоду людям, впливають на економічні показники та добро- бут людей. Зменшення доступу до медичної допомоги, негативний вплив на репродуктивне здоров'я, травми, депресія, домогосподарства, очолювані жінками, бідність, руйнування соці- альних мереж, безробіття тощо.

Для онлайн навчання

- Фасилітатор повинен створити нову дошку перед тренінгом, використовуючи будь-яку бажану програму для мозкового штурму (IdeaFlip, Jamboard тощо). Коли прийде час для мозкового штурму, отримайте посилання на свою дошку та вставте його в чат для учасників тренінгу. Попросіть кожного спочатку написати свої ідеї в окремому документі. Потім по черзі створіть одну нотатку для кожної ідеї. Поділіться екраном з дошкою, щоб показати ідеї та почати обговорення. Щоб згрупувати подібні ідеї, просто перетягніть їх одна на одну шарами або намалюйте рамку навколо них.

3] Типові форми насильства під час різних фаз конфлікту – теоретична частина (15 хвилин)

- Фасилітатор надає теоретичну інформацію про етапи війни на основі змісту та методології посібника, а потім дає короткий огляд типових форм ГЗН під час війни та після неї. Додаткову інформацію можна знайти нижче.

Військовий та надзвичайний стан

Пік конфлікту – це час, коли пряме фізичне насильство є найбільш інтенсивним. Це час, коли гинуть люди з усіх боків. Ймовірно, нормальне спілкування між сторонами припинилося. Публічні заяви, як правило, мають форму звинувачень проти іншої сторони

[Неозброєний цивільний захист, вступний курс із 5 модулів, доступний за посиланням: https://nonviolentpeaceforce.org/wp-content/uploads/archive/UCPManual/2021_Course_Manual__Full_Text.pdf]

Затяжний конфлікт

«Затяжні» збройні конфлікти можуть бути епізодичними, циклічними, «замороженими», довготривалими повстаннями, окупацією або війнами, де насильство кипить на відносно нижчому рівні, ніж можна традиційно асоціювати зі збройним конфліктом, коливаючись між розв'язкою та рецидивом. ... Війни та їхня всепоглинаюча руйнівна сила стають довшими, нерозв'язними та менш вірогідними для політичного вирішення.

[Затяжні конфлікти: довговічна спадщина нескінченної війни, доступна на <https://international-review.icrc.org/articles/protracted-conflicts-enduring-legacy-endless-war-ir912>]

Постконфліктний період

Постконфліктний контекст – це перехідний період, обмежений минулою війною та майбутнім миром. На цьому етапі пряме насильство значно зменшується. Це також призводить до зменшення напруженості та більш нормальних стосунків між різними сторонами конфлікту, що дозволяє проводити ненасильницьку політичну боротьбу.

[Неозброєний цивільний захист, вступний курс із 5 модулів, доступний на https://nonviolentpeaceforce.org/wp-content/uploads/archive/UCPManual/2021_Course_Manual__Full_Text.pdf]

Типові форми ґендерно зумовленого насильства під час та після війни (Інструментарій, розділ 4):

Жінки зазнають насильства під час війни, а також у «постконфліктному» або післявоєнному контексті, коли немає війни чи кризи. Жінки під час війни страждають від насильства, яке викликає тривогу: погрози зґвалтування, домашнє насильство, торгівля людьми (викрадення та сексуальне рабство), примусові шлюби та вагітність, сексуальне приниження у їхніх власних домівках, у таборах для біженців або коли вони тікають від насильства. Винуватці ГЗН не обмежуються озброєними особами, але також включають посадових осіб державних органів безпеки, миротворців і цивільних. Ґендерне насильство (ГЗН) не зникає в постконфліктних умовах, більше того, деякі види насильства можуть навіть зрости. Жінки стикаються з високим рівнем домашнього насильства в приватному житті, відчують обмежений доступ до основних послуг, відсторонення від прийняття рішень і керівних ролей на своїх робочих місцях, а також зазнають щоденної дискримінації через свою стать і ґендерні ролі.

4] Обговорення різних видів насильства щодо жінок за допомогою робочих аркушів – робота в групах (25 хвилин)

- Робочий аркуш: ГЗН на різних етапах конфлікту

	«ДОВОЄННИЙ ПЕРІОД»	«ВОЄННИЙ ЧАС»	«ПІСЛЯВОЄННИЙ КОНТЕКСТ»
Фізичні/статеві форми насильства щодо жінок			
Психологічні форми насильства щодо жінок (тобто емоційне насильство, словесні образи)			
Структурні форми насильства (системна дискримінація, яка перешкоджає жінкам задовольнити свої базові потреби, такі як доступ до медичної допомоги, належної освіти, володіння власністю, такою як земля, трудові права та отримання гідної роботи)			

Для офлайн навчання

- Об'єднайте групу у три малі групи. Роздайте робочий аркуш у три колонки 1. ГЗН у «довоєнний період»; 2. ГЗН у «воєнний час»; 3. ГЗН у «післявоєнному контексті».
- Попросіть групу 1 заповнити першу колонку про фізичне, психологічне та структурне насильство щодо жінок у «довоєнний період»; 2 група - друга колонка про ті ж види насильства «під час війни»; і група 3 – третя колонка про насильство в «післявоєнному контексті». Це дозволить групі обміркувати те, що вони знають і відчують.
- Доповідач від кожної групи робить коротку презентацію про форми фізичного, психологічного та структурного насильства, яке жінки зазнають у кожен період (зворотний зв'язок від кожної групи загалом 15 хвилин – 5 хвилин на групу).
- Підводячи підсумок обговорення, запитайте учасників з інших груп, чи хочуть вони додати будь-які інші форми насильства, перелічені в таблиці, чи хочуть додати щось нове до цієї таблиці (приклад робочого аркуша надається).

Для онлайн навчання

- Фасилітатор пояснює завдання для групової роботи та ділиться електронною версією аркуша з учасниками через чат. Потім він об'єднує учасників тренінгу у три групи (по 3-4 учасники в групі). Бажано, щоб фасилітатор заздалегідь призначав членів групи в певну кімнату перед тренінгом або, як альтернатива, учасники можуть бути розподілені випадковим чином у невеликі групи під час тренінгу другим фасилітатором, або особою технічної підтримки, яка допомагає фасилітатору. Попросіть членів кожної групи призначити людину, яка буде заповнювати робочий аркуш. Після закінчення часу, відведеного для роботи в групах, учасники повертаються до основної кімнати. Попросіть людей, які вели записи в кожній із груп показати екран із заповненим робочим аркушем і повідомити про результати групового обговорення.

5] Групове обговорення (30 хвилин)

6] Виявлення різних уразливих груп під час збройного конфлікту та вивчення конкретних наслідків війни/збройного конфлікту (10 хвилин)

- Фасилітатор пояснює учасникам, що збройний конфлікт часто піддає людей підвищеному ризику дискримінації та/або жорстокого поводження, особливо вразливі групи, такі як діти, люди похилого віку, люди з обмеженими можливостями чи хронічними захворюваннями, ЛГБТК+ люди та окремі етнічні чи релігійні меншини. Без урахування особливої вразливості цих груп та проблем, з якими вони стикаються, їхні потреби та пріоритети не можуть бути належним чином розглянуті.

Для офлайн навчання

- Обговорення конкретних проблем, ризиків і проблем уразливих груп буде стимулюватися груповою роботою за методом «Світове кафе».
- Об'єднайте учасників у 4–5 груп, призначивши їм конкретні типи вразливості (діти/молоді дівчата; літні жінки, жінки з обмеженими можливостями; етнічні/релігійні меншини; ЛГБТК+ люди, тощо).
- Процес починається з перших десяти хвилинних раундів розмови для малих груп (від 3 до 5 осіб), які сидять за столом.
- Кожна група отримає наступні запитання для обговорення (протягом 10 хвилин на раунд): З якими конкретними проблемами/викликами може зіткнутися конкретна вразлива група під час збройного конфлікту?
- Наприкінці першого раунду кожен учасник групи переміщується за інший новий стіл. Ведучий просить одну людину залишитися за столом у якості «господаря стола» протягом наступного раунду, тоді як інші виконують ролі «мандрівників» до інших столів. «Мандрівники» вносять свої ідеї та думки в свої нові розмови, тоді як «господар столу» вітає нову групу мандрівників. Надання учасникам можливості рухатися в кількох раундах розмови з іншими групами заохочує внесок кожного та об'єднує різні точки зору.
- «Господар столу» записує ключові ідеї на фліп-чарті. Після принаймні трьох раундів розмови учасники можуть повернутися до свого першого столу. «Господар столу» ділиться результатами групового обговорення, а іншим пропонується поділитися думками чи іншими результатами своїх розмов з рештою великої групи.

Для онлайн навчання

- Фасилітатори пояснюють завдання для роботи в групах і об'єднує учасників тренінгу у 3–4 групи (по 3–4 учасники в групі) із заздалегідь визначеним типом уразливості. Попросіть членів групи з кожної секції вибрати «господаря за столом», який робитиме нотатки групового обговорення та залишатиметься в одній секції до кінця вправи. Після закінчення часу, відведеного для першого раунду, «мандрівники» розміщуються за іншими «столами». Після принаймні трьох раундів розмови учасники повертаються до головної кімнати. Кожен «господар столу» ділиться результатами обговорення, показуючи нотатки на спільному екрані або читаючи їх.

7] Підсумок заняття – роздуми (10 хвилин)

- Наприкінці тренінгу фасилітатор пропонує учасникам фізичну вправу, щоб вони могли поміркувати над своїм ставленням про те, що вони дізналися.

Для офлайн тренінгу

- Попросіть усіх встати й утворити коло. Попросіть їх придумати одне слово, яке описує, як вони ставляться до того, чого вони навчилися під час вступу/вправи/тренінгу. Потім попросіть їх перетворити своє обличчя та тіло в смайлик або скульптуру, яка відображає це почуття. Коли кожен створить свій смайлик, обійдіть коло, попросивши людей сказати слово, про яке вони думали. Коли всі висловляться, підтвердьте як позитивні, так і негативні почуття. Запевніть учасників, що це безпечне місце, щоб висловити свої почуття та поставити запитання.
- Запитайте учасників:
 - Хтось хотів би поділитися докладнішою інформацією про те, як вони себе почувають у цей момент?
 - Про що вони дізналися під час заняття, чого не знали раніше? Як вони можуть використати ці знання, отримані на цій сесії, у майбутньому?

Якщо учасники висловлюють збентеження, нагадайте їм про навчальну програму, де вони матимуть можливість поміркувати та дослідити питання далі.

Для онлайн тренінгу

- Подякуйте учасникам за їхні думки та активну роботу під час тренінгової сесії. Попросіть їх подумати та поділитися одним словом, яке описує їхні почуття щодо того, чого вони навчилися під час заняття. Коли кожен поділиться своїми почуттями та думками, поясніть наступні кроки, включаючи час для перерви перед наступним заняттям, і надайте дуже коротку інформацію про тему наступного модуля. Крім того, нагадайте учасникам про навчальну програму, де вони матимуть можливість поміркувати та дослідити проблеми далі.

Модуль 2: Ключові особи, відповідальні за захист жінок і дівчат під час і після війни

Вступ

Щоб ефективно займатися захистом жінок і дівчат від усіх форм насильства під час і після війни, учасники повинні розуміти обов'язки інституцій у сфері ґендерного насильства та їхні конкретні ролі в системі. Крім того, учасники повинні розуміти різні підходи до боротьби з різними формами насильства, з яким стикаються жінки під час і після війни.

Мета навчання

- Глибше розуміння ключових учасників, відповідальних за захист жінок і дівчат під час і після війни.
- Глибше розуміння різних підходів ключових учасників, відповідальних за захист жінок і дівчат під час і після війни.

Матеріали

- Презентація Power-Point – залежить від фасилітатора.
- Клубок вовняних ниток.
- Роздруковане та розповсюджене між учасниками тематичне дослідження/розповідь. У випадку онлайн-навчання ним слід поділитися в чаті.

Поради фасилітатору

- Цей модуль базується на розділі 3 Інструментарію: «Ключові особи, відповідальні за захист жінок і дівчат під час і після війни». Рекомендується прочитати цей розділ перед фасилітацією цього модуля, оскільки він надає додаткову інформацію про те, як різні зацікавлені сторони залучені до системної відповіді на ГЗН.
- Фасилітатор повинен ознайомитись із ситуацією в країні та подумати про існуючі інституційні та позаінституційні заходи реагування на ґендерне насильство, що може бути корисним як приклад під час теоретичної частини модуля.
- Дайте учасникам можливість висловитися про ключових учасників у їхній місцевій громаді та тримайте дискусію відкритою для альтернативних підходів і різних способів боротьби з ґендерно зумовленим насильством (наприклад, через роль релігійної громади).

Огляд модуля

огляд		
ЧАС	ЗМІСТ	ЗАГАЛЬНА ТРИВАЛІСТЬ: 55 ХВИЛИН
	1] Теоретична частина – ключові особи, відповідальні за захист жінок і дівчат під час і після війни	15 хвилин
	2] Вправа	20 хвилин
	3] Обговорення після вправи	15 хвилин
	4] Підведення підсумків та закриття заняття	5 хвилин

План навчального заняття

1] Теоретична частина – ключові особи, відповідальні за захист жінок і дівчат під час і після війни (15 хвилин)

- Презентація ключових суб'єктів, відповідальних за захист жінок і дівчат під час і після війни – зміст із Інструментарію (Розділ 3).
- Презентація PowerPoint – на вибір фасилітатора.

2] Вправа

Розповідь/Приклад

Жінка, 38 років, постраждала від домашнього насильства більше десяти років. Зловмисник – її чоловік, колишній солдат війни. У нього є симптоми посттравматичного стресового синдрому, але він ніколи не звертався до психіатричних закладів і не звертався за професійною допомогою. У нього регулярно виникають спогади про війну, він дуже часто вживає алкоголь. Дружина благала його піти до лікаря, але він так і не пішов.

Останній епізод насильства стався вчора ввечері, коли чоловік побив її та завдав тяжких тілесних ушкоджень рук, ніг та голови. У той час там перебували їхні неповнолітні донька та син. Сім'я живе у великому будинку, і хтось із сусідів викликав поліцію. Крім поліції, був присутній соціальний працівник. У результаті чоловіка затримали на 24 години. Про все, що сталося, жінка розповіла поліцейським і соцпрацівникам. Хтось відвіз її до лікарні, щоб вона могла отримати медичну допомогу. Після цього вона повернулася додому.

Сьогодні вранці вона повернулася до відділку міліції, щоб подати заяву про домашнє насильство та події, які сталися напередодні. Після цього вона звернулася до Центру соціальної роботи та розповіла про насильство, якого вона зазнала. Оскільки її чоловік дуже небезпечний і вдома має зброю з війни, жінку з дітьми поміщують у притулок. Потім жінка скеровується до сімейного лікаря, для документації нанесеної шкоди, чи скеровується для проходжен-

ня експертизи про тілесні ушкодження (документ про травму). Поліція викликає її для збору показів. Після цього вона йде до Центру соціальної роботи, щоб почати процедуру щодо вирішення питання про місце проживання дітей. Кривдника не влаштовують обмеження на побачення з дітьми, він погрожує жінці, і їй потрібно знову звернутися до поліції та заявити. У дітей проблеми в школі, тому вона повинна піти туди і поговорити з вчителями. Жінка через надмірний тиск і страх, які відчуває, звертається до психіатричного диспансеру та перебуває на амбулаторному лікуванні.

Для офлайн-тренінгу (20 хвилин)

- **Крок 1** – фасилітатор просить дев'ятьох (9) добровольців із групи взяти участь у вправі. Інші учасники спостерігають.

- **Крок 2** – фасилітатор роздає роль кожному учаснику. Кожна учасниця представляє одну установу/організацію в ланцюжку захисту жінок, які постраждали від ГЗН, та жінок, які постраждали від домашнього насильства.
Ролі такі:
 - Жінки
 - Поліція
 - Заклади охорони здоров'я
 - Центр соціальної роботи
 - Прокуратура
 - Притулок
 - Суд
 - Школа
 - Центр психічного здоров'я

- **Крок 3** – фасилітатор дає клубок ниток шерсті жінці, яка пережила насильство в сім'ї.

- **Крок 4** – фасилітатор починає читати історію/кейс. Кожного разу, коли фасилітатор згадує установу чи організацію, учасник, який представляє цю установу/організацію, бере клубок, а потім повертає його жінці/постраждалій від домашнього насильства, і так далі з усіма іншими ролями.

- **Крок 5** – Наприкінці вправи нитка буде заплутана, і учасники побачать, наскільки складно постраждалій після того, як вона/або хтось інший повідомить про насильство, і скільки установ та організацій залучено до процедур щодо насильства в сім'ї, що ускладнює звернення жінки за допомогою.

- **Крок 6** – Обговорення після виконання вправи (15 хвилин)

3] Обговорення після виконання вправи (15 хвилин)

Питання до учасників:

- Який висновок ми можемо зробити на основі цієї вправи? _____
- Чи виключено деякі установи? _____
- Чи схожа ситуація у вашій місцевій громаді? _____

Для онлайн навчання

- Фасилітатор повинен пристосувати вправу для онлайн-навчання. Ведучому необхідно підготувати онлайн-інструмент для малювання та показу дошки на екрані. Ведучий попросить одного з учасників прочитати історію/приклад, а іншого учасника намалювати всі ролі на онлайн-дошці, включаючи постраждалу, у центрі дошки. Поки один із учасників читає історію, інші учасники (або фасилітатор) малюють лінії та з'єднують установи з постраждалою. Зрештою, онлайн-дошка покаже візуальний зв'язок між роллю та становищем різних установ і процедур, з якими контактує постраждала. _____
- Під час обговорення фасилітатор запитує учасників про їхні думки щодо вправи та досвід роботи та контактів з установами на місцевому рівні (див. пропоновані запитання вище). _____

4] Закриття модуля (5 хвилин)

- Дайте учасникам місце для остаточних думок, вражень, запитань і відповідей і подякуйте учасникам за їх час і внесок. _____

Модуль 3: Стратегії, які використовують жіночі НУО для запобігання та реагування на ґендерне насильство в конфліктних ситуаціях

Вступ

Третій навчальний модуль був розроблений, щоб дати учасникам можливість виробити нові стратегії, які можна використовувати для запобігання та реагування на ґендерне насильство в конфліктних ситуаціях.

Мета навчання

- Ознайомтеся з кількома вже задокументованими коротко- та довгостроковими стратегіями, включеними до розділу 6 Інструментарію.
- Поміркуйте над досвідом учасниць як захисників прав жінок та активісток під час надзвичайної ситуації, затяжного конфлікту та післявоєнних ситуацій.
- Створіть безпечний простір для критичного мислення для глибшого обговорення практичних аспектів застосування стратегій на різних етапах війни чи конфлікту.
- Учасники відчують себе уповноваженими та мають змогу висловлювати власні пропозиції та стратегії.

Матеріали

- Перед початком навчання рекомендується поділитися оглядом модуля з учасниками в друкованому вигляді або електронною поштою/чатом, якщо навчання відбувається онлайн.
- Вам знадобляться клейкі нотатки або інший кольоровий папір, щоб учасники могли писати нотатки, якщо навчання відбувається офлайн.

Поради фасилітатору

- За два тижні до тренінгу фасилітаторам рекомендується прочитати Розділ 6 посібника «Стратегії, які використовують жіночі НУО для запобігання та реагування на ґендерне насильство в конфліктних ситуаціях». Фасилітаторам також радимо ознайомитися з минулими учасниками тренінгу, бути в курсі життєвих ситуацій учасників тренінгу, пов'язаних із конфліктними та військовими ситуаціями (якщо ця інформація надана в підготовчій формі, наданій перед тренінгом), і мати розуміння ситуацій, у яких учасники працювали до участі в тренінгу.
- За тиждень до проведення тренінгу фасилітатори повинні мати чіткіше уявлення про історію учасників та їхній досвід конфліктів і воєн. Ця інформація допоможе фасилітаторам більше зосередитися на одному з трьох типів стратегій, які будуть представлені у якості прикладів під час заняття в Модулі 3. Існує три основні типи стратегій залежно від етапів війни та конфлікту, і вони відображені в розділі 6 Інструментарію: 1) під час війни та надзвичайних ситуацій, 2) під час затяжного конфлікту, 3) та післявоєнної та довгострокові стратегії. Вибір залежатиме від кількості учасників зі схожим досвідом, пов'язаним з конфліктами та війною. Якщо навчальна

аудиторія різноманітна та є учасники з різним досвідом, фасилітаторам, можливо, доведеться навести приклади стратегій з усіх трьох етапів конфлікту та війни, або стратегії, які можна застосувати до різних фаз.

- У день тренінгу фасилітаторам рекомендується роздрукувати роздаткові матеріали для учасників залежно від обраних стратегій. Якщо тренінг проводитиметься онлайн, важливо розіслати учасникам підготовлені роздаткові матеріали з обраними стратегіями електронною поштою.
- Тренери повинні роздрукувати огляд модуля та мати його з собою під час тренінгу. Крім того, у день проведення тренінгу важливо поділитися з учасниками оглядом модуля.

Огляд модуля

огляд		
ЧАС	ЗМІСТ	ЗАГАЛЬНА ТРИВАЛІСТЬ: 100 ХВИЛИН
	1] Знайомство (Хто в кімнаті? Як я почуваюся сьогодні?)	20 хвилин
	2] Презентація про стратегії (Що вони означають у контексті поточного інструментарію? Дайте огляд різних типів стратегій)	10 хвилин
	3] Глибоко зануртеся в обрані типи стратегій на основі досвіду учасників. (Попросіть учасників прочитати стратегії)	10 хвилин
	4] Перерва	15 хвилин
	5] Виконання вправ у менших групах	25 хвилин
	6] Роздуми про стратегії у великій групі	10 хвилин
	7] Збір ідей щодо нових стратегій	5 хвилин
	8] Підведення підсумків та закриття всіх засідань	5 хвилин

План навчального заняття

1] Вступ (20 хвилин)

Якщо навчання поділено на 2-денні сесії, то привітайте учасників із поверненням і попросіть їх відповісти на два запитання у два раунди. Питання для першого раунду: «Хто сьогодні в кімнаті?». Питання для другого туру: «Як я почуваюся сьогодні?». Ці запитання допоможуть учасникам нагадати один одному про себе та поміркувати про свій емоційний стан під час перебування в тренінговій кімнаті та таким чином відчути себе більш залученими до процесу.

Проте, якщо Модуль 3 подається в той самий день, що й Модулі 1 і 2, пропустіть запитання вище та поділіться цілями Модуля 3 з учасниками:

- Ознайомтеся з кількома задокументованими короткостроковими та довгостроковими стратегіями в наборі інструментів як приклади.
- Поміркуйте про свій досвід захисниць прав жінок та активісток під час надзвичайних ситуацій, тривалого конфлікту та післявоєнних ситуацій.

- Створіть безпечний простір для критичного мислення, щоб мати місце для глибших дискусій щодо практичних аспектів застосування стратегій під час різних фаз війни чи конфлікту.
- Відчуйте себе уповноваженими та спроможними висувати власні пропозиції та стратегії.

Роздуми про Модуль 1 і Модуль 2. Попросіть учасників поділитися, чи є у них роздуми або якісь думки щодо попередніх сесій. Дайте їм хвилину, щоб викласти свої думки на папері (учасники можуть використовувати наліпки). Крім того, попросіть їх записати чого вони сподіваються навчитися до кінця модуля 3 (щось одне).

2] Презентація про стратегії (10 хвилин)

Почніть сесію з представлення стратегій та пояснення значення, яке вони мають у контексті цього інструментарію. Нагадайте учасникам, що стратегії були зібрані жіночими організаціями на основі їхнього досвіду під час або після воєнних ситуацій.

Надайте огляд різних типів стратегій на основі етапів війни або конфліктних ситуацій.

Попросіть учасників про зворотній зв'язок або коментарі, коли будете розповідати про стратегії.

Ви можете поставити такі запитання учасникам:

- Чи визначають вони у своїй роботі види діяльності, які можна назвати стратегіями? Чому і чим стратегії відрізняються від інших функцій, які вони виконують у своїй практиці?
- Чи є речі, які вони робили раніше, працюючи з випадками ГЗН під час або після війни чи конфліктних ситуацій, які можна віднести до категорії стратегій?

Ці запитання можуть допомогти підготувати ґрунт для роздумів для розробки нових стратегій до кінця сесії. Нагадайте учасникам, що вони не повинні відповідати на ці запитання відразу, а мають подумати над ними до кінця сесії. У разі навчання офлайн нагадайте учасникам, що вони можуть записати будь-які думки щодо двох питань на папері та зберегти їх для обговорення пізніше. Якщо навчання відбувається онлайн, попросіть учасників залишити свої думки в чаті, якщо вони бажають.

3] Глибоке занурення в обрані види стратегій (10 хвилин)

Поясніть, що ви збираєтеся поділитися з учасниками конкретними стратегіями, обраними перед тренінгом на основі досвіду учасників, якщо ця інформація була зібрана шляхом опитування перед тренінгом. Нагадайте учасникам, що стратегії були обрані на основі війни чи конфліктної ситуації/стадії, в якій перебувають учасники. Оскільки інформація може стати тригером, нагадайте учасникам, що якщо ця інформація викликає у них негативні емоції, або вони не хочуть продовжувати обговорення, вони мають право відмовитися або вийти з кімнати, щоб при необхідності зробити перерву на кілька хвилин.

Попросіть учасників прочитати вголос список стратегій одну за одною (щоразу попросіть іншого учасника прочитати одну стратегію за раз) і дайте учасникам час для обговорення вибраних стратегій.

Зверніть увагу на обмеження за часом. Можливо, ви вибрали більше 10 стратегій для обговорення, але оптимальна кількість, яку можна обговорити протягом 10 хвилин, це максимум п'ять стратегій. Якщо у вас немає часу на інші стратегії, не хвилюйтеся, тут мета – відкрити простір для глибших роздумів і дискусій. Нагадайте собі та учасникам, що решту стратегій можна знайти в Інструментарії. Потрібно завжди мати перед собою посилання на Інструментарій із посиланнями на сторінки або публікуйте їх в чаті.

4] Перерва (15 хвилин)

5] Заняття в менших групах (25 хвилин)

Сенс групової рольової гри полягає в тому, щоб дати можливість учасникам подумати (як представницям жіночих НУО чи інших ініціатив/груп) про стратегії, які можуть запобігти ГЗН по відношенню до жінок під час воєн і надзвичайних ситуацій, враховуючи конкретний досвід різних жінок (через призначені ролі).

Для вправи: розподілені ролі

Роль 1: Ви - 76-річна жінка, яка живе в прикордонному селі країни, де йде активна війна. У вас немає партнера, і ваші діти переїхали в іншу країну, коли були маленькими. З вашими сусідами або родичами також немає багато контактів або міцних зв'язків. Крім того, багато ваших сусідів – літні люди.

Роль 2: Ви 12-річна дівчинка, чиє навчання було перервано через сутички в місті, де ви живете. У результаті у вашій громаді було закрито школи. Якийсь далекий родич пообіцяв вашим батькам зробити фальшиві документи, щоб ви могли з ним перетнути кордон і таким чином врятуватися від війни. Ваші батьки розглядають можливість відправити вас за кордон із родичем, щоб врятувати ваше життя.

Роль 3: Ви та ваші троє дітей щойно отримали статус біженця, і ви змушені тікати зі своєї країни через війну, що триває. Ваш чоловік з різних причин відмовляється подати заяву на отримання статусу біженця, і, як наслідок, йому не дозволяється покинути країну та возз'єднатися з родиною. Вам і вашим дітям запропонували місце в таборі для біженців, який має погані гігієнічні умови та перенаселений.

Роль 4: Ви - жінка з обмеженими фізичними можливостями і не можете вільно пересуватися. Ви попросили притулку не у вашому місті, оскільки в місті, де ви живете, йде війна. Вам відмовили кілька притулків, мотивуючи це тим, що в притулках немає пристосованих умов для потреб людей з обмеженими можливостями.

Роль 5: Ви - лесбійка і, оскільки нещодавно у вашій країні почалася війна, ви хочете втекти звідти та возз'єднатися зі своєю партнеркою, яка вже виїхала. При проходженні пункту прикордонного контролю країни призначення вам повідомляють, що вам заборонено перетинати кордон. Однак жодної офіційної причини такого рішення вам не надано. Єдиним обґрунтуванням відмови прикордонної поліції є ваше фото в паспорті, де ви маєте довше волосся і виглядаєте не так, як зараз. Згодом вам забороняють перетинати кордон.

Роль 6: Ваш чоловік служить у збройних силах, є офіцером високого звання. Оскільки його зарплата висока, він наполіг, щоб ви сиділи вдома і не працювали. Він повертається додому кожні три місяці лише на дуже короткий період, оскільки в країні йде війна. Протягом одного-двох тижнів перебування з вами він в основному свариться без причини.

Роль 7: Ви - жінка, яка раніше отримувала психіатричну допомогу в психіатричній клініці. У вашій країні війна, і ви попросили притулок, але вам відмовили без офіційних доказів або документів для відмови. Ви знаєте, що один із співробітників притулку раніше працював у психіатричній клініці.

Роль 8: Ви - темношкіра жінка, і з метою навчання ви відвідали країну, дуже далеку від вашої країни, яка має дуже однорідне суспільство. У вас другий рік навчання, раптом вибухає війна. Багато людей залишають країну, і ви теж вирішуєте залишити її, оскільки університет закривається на невизначений термін. На кордоні вам кажуть, що в черзі пріоритет мають громадяни країни. Вам чомусь пропонують тимчасовий табір і чекати своєї черги на перетин кордону, що може зайняти деякий час. Жодного офіційного документа на підтвердження такого рішення прикордонником не надається.

Для офлайн навчання

- **Почніть вправу з пояснення значення групової рольової** (2 хвилини).
 - Попросіть групу поділитися на 2 чи 3 менші групи.
 - Після того, як групи сформовані, розподіліть ролі для кожної жінки.

- **Попросіть групу зосередитися на підтримці уявної групи жінок**, які мають певну роль під час групового обговорення, з метою розробки стратегії від імені жіночих НУО, які можуть допомогти запобігти, а також надати підтримку особам, які постраждали від ГЗН (10 хвилини).
 - Запитання – які стратегії спадають вам на думку? Будь ласка, запропонуйте 3 основні стратегії в якості жіночої неурядової організації, щоб підтримати особу, або щоб запобігти ГЗН, або з метою підтримки особи з певною визначеною роллю. Будь ласка, напишіть 3 основні стратегії на фліп-чарті. Якщо ви придумаете більше стратегій, ви також можете їх записати.
 - Дайте учасникам час для обговорення та запишіть принаймні 3 стратегії на фліп-чартах, а також придумайте ідеї щодо підтримки осіб із призначеними ролями, які діють від імені жіночих НУО .
 - Попросіть групу представити одну або кілька стратегій одна одній – 10 хвилин загалом.

- **Закриття групової дискусії** (3 хвилини)
 - Попросіть учасників виконати вправу зі зміни ролей і виконати кілька рухів для відновлення, або виконайте вправи для зменшення тривожності, якщо ви бачите, що учасники групи відчували емоційну залученість під час виконання вправи.

Зауважте, що цю вправу можна виконувати як онлайн, так і офлайн без обмежень. Під час виконання вправи в режимі онлайн учасникам буде запропоновано піти в окремі кімнати для сеансів, а не формувати менші групи (у разі виконання в режимі офлайн).

6] Роздуми про стратегії у великій групі (10 хвилин)

- Розпочніть обговорення та роздуми про стратегії у більшій групі, попросіть учасників поділитися своїми почуттями та думками щодо різних стратегій, представлених після групової вправи (кожен учасник матиме обмежену кількість часу).

- Запитання: наскільки, на вашу думку, ці стратегії реально застосувати на практиці? Якщо будь-яку зі стратегій не можна застосувати на практиці, чому ні? Які фактори можуть перешкоджати застосуванню стратегій на практиці?

7] Збір ідей щодо нових стратегій (5 хвилин)

- Попросіть одного або двох волонтерів із групи записати нові стратегії, які члени групи могли придумати під час попередніх сесій.

8] Підведення підсумків та закриття засідання (5 хвилин)

- Дайте учасникам можливість висловити свої думки, враження, задати питання та отримати відповіді, і подякуйте учасникам за їх час і участь.

Модуль 4: Захист

Вступ

Модуль покликаний допомогти учасникам зрозуміти важливість правозахисної роботи жіночих НУО в насильницьких діях під час і після конфлікту. Зміст модуля та приклади з практики мають на меті показати учасникам, як правозахисна робота може вплинути на політику, практику та поведінку осіб, які приймають рішення, та державних установ у контексті прав жінок під час та після конфлікту. Крім того, модуль має надихнути учасників задуматися про свою правозахисну роботу, про пряму і особисту лобістську діяльність, яка часто є частиною повсякденної роботи в організаціях громадянського суспільства.

Мета навчання

- Покращити розуміння взаємозв'язку між правозахисною роботою в жіночих НУО в конфліктних і постконфліктних ситуаціях і політичними рішеннями.
- Отримати глибше розуміння того, як правозахисна діяльність жіночих НУО на місцевому, державному та міжнародному рівнях може вплинути на життя жінок і дівчат під час конфлікту та в постконфліктних умовах.
- Поглибити знання учасників про різні форми захисту прав та інтересів під час конфлікту та в постконфліктних умовах.
- Створити безпечний простір для учасників, щоб поділитися своїм досвідом і проблемами в правозахисній діяльності на особистому та організаційному рівнях..

Матеріали

- Підготуйте презентацію в Power Point для висвітлення теоретичної частини (на розсуд фасилітатора).
- Підготуйте матеріали для роботи в малих групах.
- Підготуйте дошку для презентації роботи в малих групах.
- Кольорові маркери, олівці, ручки, клейкі листки/шпильки.

Поради фасилітаторам

- Ознайомтеся зі змістом посібника, особливо частиною, яка стосується історії кожної окремої країни (Вірменії, Грузії, Боснії та Герцеговини та України) та конфліктів, пов'язаних з ними. Ознайомтеся з уже задокументованими короткостроковими та довгостроковими стратегіями в Інструментарії для прикладу, оскільки деякі з них ілюструють правозахисну роботу жіночих НУО.
- Для вступу до модуля (теоретичної частини) підготуйте презентацію в PowerPoint із загальною інформацією про правозахисну роботу, основні принципи та етапи процесу. Також підготуйте приклади хороших практик, щоб спонукати учасників думати про дії/заходи, які вони можуть виконати у власній громаді.
- Дайте можливість учасникам поміркувати про особистий досвід і приклади захисту прав та лобювання у сфері ґендерного насильства та прав жінок.

Огляд модуля

огляд		
ЧАС	ЗМІСТ	ЗАГАЛЬНА ТРИВАЛІСТЬ: 100 ХВИЛИН
	1] Вступ до теорії правозахисної роботи, основні принципи та кроки до ефективного захисту	25 хвилин
	2] Приклади правозахисних ініціатив через історію жіночих рухів	10 хвилин
	3] Робота в малих групах	25 хвилин
	4] Перерва	15 хвилин
	5] Презентація роботи в малих групах	20 хвилин
	6] Підведення підсумків та закриття всіх засідань	5 хвилин

План тренінгу

1] Вступ про захист прав та інтересів (25 хвилин)

Презентація теорії може включати:

Що таке захист прав та інтересів?

Захист прав є демократичним інструментом, який використовується для привернення уваги до конкретних проблем і який є важливим для добробуту громади та спроб ефективних соціальних змін. Загальна мета захисту прав полягає в тому, щоб надати громаді або окремим групам право голосу та кращий доступ до політичної влади. Захист прав – це акт підтримки проблеми та переконання тих, хто має владу, що вони повинні діяти з метою вирішення цієї проблеми.

Основні принципи захисту прав:

- **Довіра** – означає надійність організації в очах інших людей і може стосуватися інформації, яку ви використовуєте в правозахисних діях. Довіру можна підвищити шляхом правильного визначення фактів і глибокого дослідження проблеми. Крім того, коли ви передаєте повідомлення, дуже важливо, щоб ви вірили в них і щоб вони ґрунтувалися на фактах.
- **Відповідальність** – це спосіб довести всім зацікавленим сторонам, що ви надійні як організація чи особа, яка представляє інтереси інших жінок та дівчат. Одним із шляхів підвищення відповідальності є залучення до процесу захисту прав постраждалих від ГЗН.
- **Легітимність** – чи законно ви та ваша організація представляєте групу, яку ви прагнете підтримати? І чи включили ви людей, яких представляєте? Якщо так, то яким чином?
- **Орієнтація** на послуги для жінок і дітей стосується не лише прямих послуг, вона також стосується та символізує вашу позицію під час спроби вплинути на політичне середовище, та під час представництва бенефіціарів. Коли ви виступаєте за надання кращих послуг, ви берете на себе роль лідера, і це пов'язано з вашим ставленням до тих, на кого спрямована ваша підтримка.

- Захист прав, заснований **на розумінні влади**, означає, що ми знаємо про різні форми влади в установах та організаціях громадянського суспільства. Ми можемо проаналізувати владу, засновану на ієрархії в суспільстві, владу, засновану на спроможності та силі мережевої взаємодії, і внутрішню владу, засновану на твердій вірі в ґендерну рівність і права жінок, які ми відстоюємо.

Кроки до ефективного захисту прав – План захисту прав

Зусилля з захисту прав є найбільш ефективними, коли вони цілеспрямовані та конкретні. Чітко визначте свої цілі та необхідні зміни. Розробка плану захисту прав передбачає розгляд наступних ключових елементів:

- **Визначте свою проблему/проблему:** почніть із чіткого визначення проблеми, яку ви хочете вирішити за допомогою захисту прав. Проведіть ретельне дослідження, щоб зрозуміти основні причини, наслідки та відповідний контекст проблеми. Цей крок гарантує, що ваші зусилля з захисту прав зосереджені на конкретній та добре зрозумілій проблемі.
- **Встановіть свої цілі та завдання:** встановіть чіткі та вимірювані цілі, які окреслюють бажані результати ваших зусиль з захисту прав. Визначте конкретні цілі, які сприяють досягненню цих цілей. Цілі забезпечують загальне бачення, тоді як цілі розбивають на кроки, необхідні для їх досягнення. Кроки показують дорожню карту успіху та допомагають оцінити вплив вашої діяльності.
- **Визначте свою цільову аудиторію:** визначте ключових осіб, групи чи установи, які мають повноваження здійснити бажані зміни. Розгляньте як основні, так і вторинні цілі та оцініть їхній вплив на проблему. Визначення вашої цільової аудиторії має вирішальне значення для ефективного адаптування ваших пропагандистських повідомлень.
- **Сформулюйте своє повідомлення:** створіть переконливі та стислі повідомлення, які передають важливість вашої проблеми, бажані зміни та переваги підтримки вашої справи. Ваші повідомлення мають бути послідовними, легкими для розуміння та емоційно резонансними, щоб привернути увагу та сприяти підтримці.
- **Розробіть план дій/методологію/тактику:** створіть детальний план дій, який окреслює конкретні дії, тактику та часові рамки для виконання вашої стратегії захисту прав. Цей план має включати такі кроки, як залучення засобів масової інформації, створення коаліції, кампанії з підвищення обізнаності громадськості, політику та громадську активність. Добре структурований план дій гарантує, що ваші зусилля з захисту прав будуть скоординованими та систематичними.

Шаблон плану із захисту прав

Ось простий посібник із описом проблеми, цілей, цільової аудиторії, методології/тактики, необхідних ресурсів і графіку для ефективного захисту прав:

	Опис	Приклад
ПИТАННЯ/ПРОБЛЕМА	чітко визначте конкретне питання або проблему, на вирішення якої спрямовані ваші зусилля з захисту прав.	недостатня доступність послуг психічного здоров'я для постраждалих від ґендерного насильства під час та після насильницьких конфліктів.
ЦІЛІ/ЗАВДАННЯ	окресліть головну мету, яку ви прагнете досягти за допомогою вашої діяльності.	збільшення фінансування та політична підтримка для покращення послуг психічного здоров'я для постраждалих від ґендерного насильства в постконфліктних регіонах.
ЦІЛЬОВА АУДИТОРІЯ	визначте осіб, групи чи установи, які мають вирішальне значення для досягнення ваших цілей.	міжнародні гуманітарні організації, політики та місцеві органи охорони здоров'я в постраждалих від конфлікту регіонах.
МЕТОДОЛОГІЯ/ТАКТИКА	вказуйте підходи та тактики, які ви будете використовувати для впливу на цільову аудиторію.	співпрацюйте з гуманітарними організаціями чи місцевими неурядовими організаціями для проведення оцінки потреб, лобювання політиків для збільшення фінансування та використання засобів масової інформації для підкреслення невідкладності.
ПОТРІБНІ РЕСУРСИ	визначте людські, фінансові та матеріальні ресурси, необхідні для виконання вашого плану.	підготовлені спеціалісти з питань психічного здоров'я, фінансування досліджень і правозахисних кампаній та партнерство з міжнародними організаціями.
ХРОНОЛОГІЯ	встановіть графік із зазначенням ключових етапів і кінцевих термінів для вашої правозахисної кампанії.	проведіть оцінку потреб протягом першого місяця, подайте висновки особам, які формують політику, протягом другого місяця та ініціюйте кампанії в ЗМІ для інформування громадськості в третьому місяці.

2] Приклади правозахисних ініціатив через історію жіночих рухів⁷

(10 хвилин)

Жіночий форум 2000: Геть ядерну зброю

У 2000 році жінки Японії звернулися із закликом до жінок і людей у всьому світі об'єднати свої зусилля щодо скасування ядерної зброї з метою порятунку людської раси від знищення.

5 серпня 2000 року понад 1800 жінок зібралися в Хіросімі, щоб закликати до скасування ядерної зброї.

⁷ Більше інформації можна знайти за посиланням: <https://www.oecd.org/social/gender-development/1896464.pdf>

Вони почули свідчення жінок з усього світу про наслідки застосування та випробування ядерної зброї. Кампанія закликала всі країни-члени ООН прийняти сміливе рішення ліквідувати ядерну зброю.

Ліберійська жіноча ініціатива

У 1993 році, у розпал війни в Ліберії, Мері Браунелл заявила про те як нестерпно дивитися на людські страждання, оскільки регіональні мирні переговори ні до чого не привели. Вчительку-пенсіонерку особливо вразило жіноче мовчання. «П'ять років йшла війна, але нічого не було зроблено, щоб наш голос був почутий. У нас були жіночі організації, але вони в основному були стурбовані наданням допомоги». Браунелл обговорила з кількома друзями ідею жіночої групи тиску, щоб виступити проти війни.

Група розмістила рекламу на національному радіо, закликаючи жінок відвідати публічні збори в мерії Монровії. Звідти в січні 1994 року була створена Ліберійська жіноча ініціатива (ЛЖІ). Рух був відкритий для всіх жінок, незалежно від етнічного, соціального, релігійного чи політичного походження.

Вони прийняли стратегію єдиної позиції щодо проблем, які стосуються кожного, і обрали «роззброєння перед виборами» своїм головним пунктом захисту. ЛЖІ націлила свою діяльність на всі сторони, які беруть участь у мирних переговорах, і розпочала програму допомоги в зборі стрілецької зброї. Їхня мета полягала в тому, щоб бути присутньою на регіональних мирних переговорах і відстоювати точку зору широких мас безпосередньо перед лідерами фракцій. Хоча вони ніколи не були офіційними учасниками мирних переговорів, вони виявилися впливовими консультантами в ході процесу і виступали як спостерігачі, стежачи за тим, щоб обіцянки виконувались.

Жіноча коаліція Північної Ірландії (ЖКПІ)

У 1996 році в охопленій конфліктом Північній Ірландії дві жінки – Моніка Маквільямс, науковець, і Перл Сагар, соціальний працівник, задумали зібрати жінок як з католицьких, так і з протестантських громад, які готові брати участь у пропаганді більш широкої участі жінок у прийнятті політичних рішень та ґендерній рівності у мирних переговорах. Вони заснували Коаліцію жінок Північної Ірландії (КЖПІ), політичну партію, яка мобілізувала багатьох жінок, які раніше були політично активними, а також жінок із місцевих громад.

Мета КЖПІ полягала в тому, щоб бути залученим до мирного процесу в Північній Ірландії та забезпечити включення поглядів жінок у мирні переговори. КЖПІ брала участь в унікальних виборах, які мали на меті забезпечити приєднання малих політичних партій до мирних переговорів. Моніка МакВільямс і Перл Сагар отримали два місця у Форумі Північної Ірландії, органі, який забезпечив простір для усесторонніх мирних переговорів, що відбулися в 1998 році. Переговори на Форумі привели до підписання Угоди Страсної п'ятниці, яка поклала край етнічно-націоналістичному конфлікту і більшій частині насильства в Північній Ірландії, що тривало з 1960 року.

Ключовими принципами КЖПІ були інклюзивність, рівність та права людини. Будучи повністю жіночою партією, КЖПІ відіграла ключову роль у мирному процесі в Північній Ірландії і, таким чином, зробила свій внесок у невеликий відсоток жінок-підписантів мирних угод у всьому світі.

Жінки-члени КЖПІ часто стикалися з нападками та ворожістю з боку чоловіків-політиків. Вони публічно виступали проти сексизму та дискримінації за ознакою статі і заохочували жінок усіх соціальних верств і спільнот брати участь у місцевій державній політиці, щоб впливати на зміни і сприяти вирішенню важливих для жінок питань, включаючи запобігання ґендерно зумовленому насильству та підтримку постраждалих від нього через політичну участь в органах влади Північної Ірландії.

ЖКПІ існувала як політична партія до 2006 року. Однак багато її членів досі активно працюють як правозахисники, які підтримують жіночі групи та виступають за створення інституційних рамок, що підтримують жінок.

3] Вправа в малих групах (25 хвилин)

- Розділіть учасників на малі групи, в кожній групі може бути до п'яти учасників.
- Фасилітатор має роздати кожній групі друкований текст з інформацією про одну країну, де стався конфлікт (Вірменія, Боснія і Герцеговина, Грузія та Україна). Зміст роздрукованого тексту взято з Інструментарію (розділ 1).
- Кожна група має розробити одну правозахисну кампанію для країни, за якою вона закріплена. Кампанія повинна стосуватися прав жінок. Наприкінці роботи одна людина з групи має представити результати.
- Кожна група повинна спробувати відповісти на наступні запитання. Вони повинні бути розміщені на видному для всіх учасників місці.
 - Чи можете ви визначити проблему у вашій країні?
 - Яка мета правозахисної діяльності? Що ми хочемо змінити? Чому?
 - Які сильні сторони? Які слабкі сторони?
 - Хто може нам допомогти? Чи можемо ми зробити це самостійно?
 - Який рівень відстоювання прав та інтересів потрібен (місцевий, національний, регіональний, міжнародний)?
 - Подумайте про один правозахисний захід.

4] Перерва (15 хвилин)

5] Презентації малих груп (20 хвилин)

- Коли час для роботи в малих групах закінчується, фасилітатор просить представника кожної групи представити висновок з роботи в групі.
- Після презентації кожної групи фасилітатор просить всіх висловити свої думки та сприяє обговоренню за допомогою наступних запитань:
 - Яким був основний виклик під час роботи в групі і чому?
 - У якій частині групової роботи учасники почувалися найкраще і що принесло їм задоволення?
 - Чи були труднощі в узгодженні мети/пріоритетів?

6] Роздуми та закриття модуля 4 (5 хвилин)

- Наприкінці тренінгу фасилітатор пропонує учасникам фізичну зарядку, щоб дати їм можливість дослідити та поміркувати над тим, що вони відчувають з приводу того, про що дізналися.

Підведення підсумків і закриття сесії

Ця частина розроблена для того, щоб допомогти фасилітаторам успішно завершити тренінг і дати учасникам проживу для роздумів про майбутні дії, які вони, можливо, захочуть здійснити пізніше.

- Для успішного завершення тренінгової сесії важливо зробити незабутнє закриття для учасників і дати час для останніх роздумів, ідей та думок, якими вони, можливо, мають і якими хочуть поділитися.
- Важливо запитати учасників, чи справдилися їхні очікування під час тренінгу, беручи до уваги, що фасилітатор повинен заздалегідь ознайомитися з очікуваннями, записаними учасниками, і занотувати ті очікування, які не справдилися, для подальшого розвитку та вдосконалення тренінгу.
- Фасилітаторам рекомендується попросити учасників оцінити проведення тренінгу та заздалегідь підготувати запитання для оцінювання.

Роздуми (5 хвилин)

Зверніться до учасників як фасилітатор і подякуйте їм за те, що вони знайшли час і були присутні на тренінгу на таку делікатну тему. Визначте пріоритетність внеску кожного учасника і дайте йому можливість завершити роздуми, наприклад, за допомогою питання "Що ви візьмете з собою сьогодні з цього тренінгу?" Дозвольте учасникам поділитися своїми враженнями та досвідом під час тренінгу, навіть якщо є учасники, які мали розчарування або негативний досвід, пов'язаний з тренінгом, дозвольте їм розповісти і про ці моменти. Важливо дати всім зрозуміти, що кожен учасник має бути почутим і побаченим, що кожен внесок важливий і може вплинути на зміни.

Очікування (5 хвилин)

Як фасилітатор, запитайте учасників, чи справдилися їхні очікування від тренінгу, і якщо ні, то які саме очікування не виправдалися. Важливо занотувати ті очікування, які не справдилися (як фасилітатор, заздалегідь ознайомтеся з очікуваннями, записаними учасниками). Дайте учасникам трохи часу для роздумів про те, які очікування справдилися, а які ні.

Оцінка (5 хвилин)

Як і на початку тренінгу, фасилітаторам рекомендується розіслати форми для оцінювання або одразу після тренінгу, або протягом кількох днів після нього. Оцінка процесу навчання, якості матеріалів, якими ділилися учасники, а також навичок фасилітаторів у проведенні тренінгів є важливими для подальшого вдосконалення тренінгів. З цією метою перед початком тренінгу пропонується набір запитань, які можна поставити через онлайн-платформи, використовуючи різні форми та інструменти (наприклад, Google Forms, SurveyMonkey, тощо). Нижче наведені запропоновані питання, які можуть бути включені до форм оцінювання тренінгу (зверніть увагу, що деякі запропоновані питання є більш конкретними з огляду на чутливість теми):

Загальні питання:

1. Яка ваша загальна оцінка тренінгу?
2. Наскільки тренінг виправдав ваші очікування?
3. Яка частина тренінгу була для вас найбільш корисною і чому?
4. Яка частина тренінгу була для вас найменш корисною і чому?
5. Як ви будете впроваджувати те, про що дізналися на тренінгу, у своїй роботі?

Більш делікатні питання:

1. Як би ви оцінили своє відчуття безпеки в місці проведення тренінгу?
2. Як би ви оцінили здатність фасилітатора виражати емпатію за необхідності?

Загальна організація заходу:

1. Як ви оцінюєте процес реєстрації та попереднє інформування щодо змісту заходу?
2. Чи тривалість навчальних сесій була достатньою?
3. Як би ви оцінили методологію/заходи, обрані для проведення тренінгу?

Ресурси

Цей список містить деякі корисні ресурси, які можуть бути використані фасилітаторами для підготовки до проведення тренінгу. Він включає кілька навчальних посібників, які можуть слугувати додатковим джерелом інформації з теми цього навчального посібника та різних методик проведення тренінгів.

Де Зваан, Н. та Феенстра, Е.Д. (2015), Навчальний посібник "Гендер, мир та конфлікти". Кооператив з надання допомоги та підтримки в усьому світі (CARE), доступно за посиланням: https://www.kpsrl.org/sites/default/files/publications/files/769_gender_peace_and_conflict_manual.pdf

Проект політики охорони здоров'я (2014), Запобігання гендерно зумовленому насильству: Навчальний посібник, Вашингтон, округ Колумбія: Futures Group, Проект політики охорони здоров'я, доступно за посиланням: https://www.healthpolicyproject.com/pubs/367_MozambiqueGBVManualFINAL.pdf

Міжнародний комітет порятунку (2008), Основні поняття у сфері ГЗН, Посібник для фасилітаторів, доступно за посиланням: <https://gbvresponders.org/wp-content/uploads/2015/07/Core-Concepts-Facilitator-Manual.pdf>

Права для всіх (2005), Посібник із законодавчої адвокації, Федра Ідзакович, доступно за посиланням: https://pravazasve.ba/download/zagovaranje-bs-vodic_za_zakonodavno_zagovaranje.pdf

Софія Клоуз, Хеста Греневальд та Діана Трімінью Мора (2010), Посібник з фасилітації: Гендерно-чутливий аналіз конфлікту, Ресурси примирення, SaferWorld, доступно за посиланням: <https://www.c-r.org/learning-hub/gender-sensitive-conflict-analysis-facilitators-guide>

Тереза де Лангіс / Структура ООН Жінки Тимор-Лешті (2015), Жінки, мир і безпека (ЖМБ) – ТАК! Навчальний пакет, доступний за посиланням: <https://asiapacific.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/05/yes-learning-pack>

Transparency International BiH, PhD Randall Puljek-Shank, PhD Zlatiborka Popov-Momčinović (2022), Посібник для адвокаційної вилки НУО в Боснії та Герцеговині, доступний за посиланням: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2022/12/TI-BIH-PRIRUCNIK-ZA-ZAGOVARANJE-BHS-WEB.pdf>

Фонд ООН у галузі народонаселення (2011), Управління програмами протидії гендерному насильству в надзвичайних ситуаціях, електронне навчання та супровідний посібник, доступне за посиланням: <https://www.unfpa.org/publications/managing-gender-based-violence-programmes-emergencies>

УВКБ ООН (2016), Попередження та реагування на СГЗН, Навчальний пакет, доступно за посиланням: <https://www.unhcr.org/media/sgbv-prevention-and-response-training-package>

Ванн, Бет (2004), Посібник для фасилітатора тренінгу: Міжсекторальне та міжвідомче запобігання та реагування на гендерне насильство серед населення, постраждалого від збройного конфлікту, JSI Research & Training Institute/ RHRC Consortium, доступно за посиланням: <https://www.endvawnow.org/uploads/browser/files/Interagency%20Multisector%20Response%20to%20GBV.pdf>

примітки

примітки

WOMEN
AGAINST
VIOLENCE
EUROPE